

Antoon Vrints, *Bezette stad. Vlaams-nationalistische collaboratie in Antwerpen tijdens de Eerste Wereldoorlog*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 2002, 388 pp., (Studies over de Eerste Wereldoorlog, nr. 5).

“Naar het Gentse voorbeeld van D. Vanacker is het de bedoeling een microstudie over het Antwerpse activisme te schrijven, waarbij de bestaande literatuur en nieuw bronnenmateriaal in een nieuwe synthese worden verwerkt”, zo vermeldt de inleiding. Vanackers *Het Aktivistisch Avontuur* (Gent, 1991) als voorbeeld nemen, is voor een beginnend auteur een schijnbaar overmoedige doelstelling. Toch heeft hij zijn doel bereikt. Als eerste heeft hij een ruim overzicht gegeven van heel het Antwerpse activisme. Daarin heeft hij niet alleen de bestaande literatuur en bronnenuitgaven samengevat, maar ook de gegevens verwerkt uit de sluikpers en uit vele archieven die nog niet of onvoldoende waren bestudeerd. Die van de Raad van Vlaanderen, van Jan Derk Domela Nieuwenhuis en van de Antwerpse politie verdienen een bijzondere vermelding, samen met de Duitse bronnen die in België beschikbaar zijn.

De eerste helft van het boek bevat een stevig geordend chronologisch verhaal, vanaf de flamingantische radicalisering in 1912 tot de activistische ineenstorting in de herfst van 1918. Op bladzijde 195 begint een even omvangrijke analyse van de activistische achterban. Na een zorgvuldige toetsing van de cijfergegevens wordt die achterban ontleed naar beroepsgroepen, leeftijd, geslacht en ideologi-

sche richting. Origineel is de doorlichting van drie specifieke groepen. Met name de diamantsector en de Duitse kolonie, waarvan de inbreng in het activisme en in de *Flamenpolitik* tot nu toe was verwaarloosd door de historici. Ten derde de geestelijkheid, bij wie weinig activisten te vinden waren, maar die integendeel een hard vormde van flamingantisch verzet ertegen. Ten slotte wordt onderzocht in hoeverre de activistische aanhang werd geworven door dienstbetoon, ook buiten Volksopbeuring en Kolenverdeling.

Vrints komt tot het besluit dat het initiatief tot het activisme in Antwerpen niet uitging van de plaatselijke flaminganten, maar van de bezetter wiens *Flamenpolitik* zich vrij snel manifesteerde. Ook de demarches vanuit Gent door de Jong-Vlamingen hebben een rol gespeeld, waarop tot nu toe niet was gewezen. De Nederlanders Abraham Kuyper en Frederik Carel Gerretson kwamen vroeger tussen dan ik in mijn verschillende werken had aangegeven.¹

Zoals bekend gaf pas de aankondiging van de vernederlandsing van de Gentse universiteit een aanzet tot het activisme bij meer dan een aantal individuen. Maar toch. Want zelfs m.b.t. het Hogeschoolmanifest zegde Marten Rudelsheim in de Raad van Vlaanderen op 15 december 1917: “*Wij dachten 100.000 handtekeningen te verkrijgen en we hebben er met al onze moeite slecht 3.000 verkregen*”. Als oorzaak van de mislukking van het activisme, speciaal in Antwerpen, stipt Vrints aan dat de Vlaamsgezinde liberale politicus Louis Franck er de regering vertegenwoordigde. En dat de massaal verspreide sluikpers het loyale maar strijdbare optreden van Frans Van Cauwelaert opvoerde als alternatief voor het landverraad.

Ook nadat het activisme was doorgebroken in Antwerpen, zouden de anti-Belgische Jong-Vlamingen er nauwelijks aanhang vinden. De Antwerpse bank in de Raad van Vlaanderen was uitgesproken federalistisch gezind, onder meer omdat de Belgische economische eenheid als onmisbaar werd gezien voor de haven.

Welke was de aanhang van het activisme tijdens het laatste jaar van de bezetting? Vrints heeft een heel aantal cijfergegevens op een rijtje gezet en ontleed: de mensen uit de Antwerpse agglomeratie die in het archief van de Raad van Vlaanderen als activisten vermeld werden; degenen die opgegeven werden op de lijsten per kanton, of als ondertekenaars van de bijtredingsformule van de Raad van Vlaanderen, of als lid van de verschillende activistische verenigingen. Hij probeert te achterhalen welke de waarde is van al die getallen.

De Raad van Vlaanderen pretendeerde dat hij 49.578 bijtreeders had gevonden in zijn ‘volksraadpleging’ in februari 1918. Vroeger heeft Luc Vandeweyer aangetoond dat daarbij het cijfer voor Limburg meer dan driemaal zo hoog gesteld was als wat in interne documenten was vermeld.² Vrints schrijft nu dat er 9.065

1. L. WILS, *Flamenpolitik en aktivisme*, Leuven, 1974; *De Grootnederlandse Beweging*, in: L. WILS, *Vlaanderen, België, Groot-Nederland. Mythe en geschiedenis*, Leuven, 1994, pp. 261-291.

2. “*In Limburg liep het al evenmin op rolletjes. Er waren tien volksvergaderingen en twee kleinere*”

deelnemers werden opgegeven voor de Antwerpse agglomeratie, waarvan 8.000 deelnemers aan de manifestatie van 3 februari in de Antwerpse Beurs. Welnu, in de Beurs waren zeker minder (of veel minder) dan 1.000 aanwezigen, waaronder dan nog getrouwen van buiten Antwerpen die met kosteloos vervoer en vergoedingen waren aangebracht en die ook elders nog wel in drievoud of in achtevoud zullen zijn meegeteld. Vrints stipt aan dat, “vreemd genoeg”, nog in de *Nieuwe Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* uit 1998 die “meer dan 49.000 stemmen (alleen mannenkiesrecht)” ernstig genomen werden.

Volgens de politieverslagen waren er bij de Beurs 6.000 tegenbetogers tegenover 500 à 600 activisten die, ondanks hun bescherming door het Duitse leger, werden aangevallen en achtervolgd. Na 3 februari bleef het nog onrustig. “De tegenstanders van het activisme voelden zich door het fiasco in de Beurs dermate gesterkt dat ze ondanks de Duitse verboden op straat bleven komen. De activisten durfden zich niet meer te vertonen. De Antwerpse politie en de Duitse bezetter kenden de grootste moeite om de rust te herstellen.” – Al in 1989 heeft Winfried Dolderer ons geleerd dat “de Duitse gezagsdragers in België zich eind februari 1918 in een toestand van ontredde en in een politieke katerstemming” bevonden door de uitslag van de ‘volksraadpleging’.³

Vrints beschrijft hoe de Antwerpse activisten nu uitgesproken antidemocratische opvattingen gingen huldigen, vooruitlopend op de verschuiving naar het fascisme een decennium later. Ze deden een beroep op geweld en verklikking om als minieme minderheid toch de macht te grijpen. “Deze repressieve kant van het activisme werd tot dusver onvoldoende belicht”, stipt de auteur terecht aan. Inderdaad had alleen Luc Vandeweyer daarop gewezen tot nu toe.

Steeds weer herhaalt Vrints dat het activisme in Antwerpen zwakker stond dan in Gent. Was dat werkelijk zo? Het klopt natuurlijk dat de beweging in Gent ontstaan is, in het groepje van de Jong-Vlamingen, en dat ze in de universiteit haar enige centrum van betekenis heeft gekregen. Van de 23 Oost-Vlaamse leden van de tweede Raad van Vlaanderen waren er 14 oorlogsprofessoren, zes Gentenaars en nog drie andere Oost-Vlamingen. Dat schijnt erop te wijzen dat er, buiten de universiteit, ook in Oost-Vlaanderen weinig medestanders werden gevonden. Wat weten wij over de aanhang in de Arteveldestad? Daniël Vanacker heeft de getallen weergegeven die daar door de propaganda werden gebruikt, maar zonder

*bijeenkomsten georganiseerd. Jan Borms bekende dat dit slechts een totaal van 1.172 toehoorder betekende. Dat erg lage cijfer mocht natuurlijk niet doordringen tot de officiële hoeraberichten die spraken van 3.625 ‘kiezers’ met een ja-woord. In werkelijkheid waren de toehoorders zelfs niet allemaal gunstig gestemd geweest.”*L. VANDEWEYER, Het activisme in Limburg tijdens de Eerste Wereldoorlog, in: *Limburg. Het Oude Land van Loon*, jg. 76, 1997, nr. 2, pp. 97-139.

3. W. DOLDERER, Blauwdrukken voor een activistisch Vlaanderen. Hans Gmelin, een Duits rechtsgeleerde als adviseur voor de Flamenpolitiek, in: *Wetenschappelijke tijdingen*, jg. 48, 1989, nr. 3, pp. 152-171.

ze te toetsen of te bevestigen. Jan Wannyn schermde ermee dat hij in 1918, op enkele maanden tijd, 4.700 leden zou hebben verenigd in zijn Vlaams-Nationale Partij. Van zulk een brede aanhang blijkt in elk geval niets meer bij de naoorlogse verkiezingen voor de Gentse gemeenteraad.

Er zou voor Gent eens een even grondig onderzoek naar de aanhang moeten gebeuren, als Vrints het voor Antwerpen deed. Maar nog meer nood is er aan een globale microstudie over Brussel, naar het voorbeeld van Gent en Antwerpen.

[LODE WILS]